

Kiezen én Delen, huisvestings

De plek

concepten voor de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs

van de kinderopvang in de brede school

Zodra kinderopvang en onderwijs willen samenwerken, worden hun mogelijkheden vergroot of beperkt door de huisvesting. Er is inmiddels heel wat ervaring met het ontwikkelen van huisvestingsconcepten voor de samenwerking. Het kinderopvangnetwerk van Bouwstenen voor Sociaal evalueerde deze ervaring en ontwikkelde vernieuwende concepten voor kinderopvang en onderwijs.

Ed Hoekstra en Yvette Vervoort

De kinderopvang en het basisonderwijs zoeken elkaar steeds meer op. Sterker nog ze gaan steeds vaker samenwonen in hetzelfde gebouw. Door met elkaar samen te werken kunnen zij een brede school of integraal kindcentrum (ikc) vormen.

De meeste bestaande schoolgebouwen zijn niet geschikt om kinderen de hele dag een aantrekkelijke leer- en speelomgeving te bieden. Ze bestaan meestal uit onderwijslokalen, gangen en een gemeenschappelijke ruimte of hal. Bij nieuwbouw van brede scholen ligt er een sterk accent op de realisatie van onderwijsruimtes. De ruimtes voor opvang, ontspanning en ontwikkeling van kinderen blijven vaak onderbelicht. Om die reden vonden deelnemers van het netwerk Bouwstenen voor Kinderopvang[1] het belangrijk om de gewenste huisvesting van kinderop-

vang én onderwijs binnen hetzelfde gebouw te onderzoeken, zodat er daadwerkelijk gebouwen ontstaan waar kinderen tussen de nul en twaalf graag de hele dag vertoeven. In opdracht van het netwerk hebben wij samen met een aantal ervaren managers uit de kinderopvang huisvestingsconcepten ontwikkeld vanuit het perspectief van de kinderopvang. De concepten zijn gebaseerd op de leeftijdscategorieën van de kinderen, 0-4 jaar of 0-6 jaar; 4-8 jaar en 0-12 jaar. Per concept wordt op basis van de visie op samenwerking en de werkwijze beschreven op welke manier onderwijs en kinderopvang het beste samen kunnen worden gehuisvest. Het delen van ruimtes en de voorwaarden daarvoor spelen daarbij een belangrijke rol. De concepten zijn uitgewerkt in duidelijk leesbare vlekkenplannen. Deze staan in de publicatie *Kiezen en delen. Huisvestingsconcepten voor kinderopvang en onderwijs*. In dit ar-

tikel beschrijven we de huisvestingsconcepten die naar ons idee het meest vernieuwend zijn.

Kindcentrum 0/6

In dit concept werken kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, bso voor 4- en 5-jarigen en de groepen 1 en 2 van het basisonderwijs vanuit één visie op educatie en opvang in één team onder één leidinggevende. Het is geen onderwijs of opvang meer. Het is een kindcentrum waar kinderen begeleid en gestimuleerd worden in hun ontwikkeling. Kinderen verblijven afhankelijk van hun arrangement een halve, driekwart of een hele dag in het centrum.

Het kindcentrum 0/6 maakt een onderscheid tussen de kinderen van 0 tot 18/24 maanden en de grotere kinderen van 18/24 maanden tot 6 jaar. De jongste kinderen hebben behoefte aan >

> een rustige en beschermde sfeer, aan overzicht en een veilige omgeving. Ze hebben eigen ruimtes en een eigen buitenruimte. De oudere kinderen krijgen de ruimte om zich vrijelijk door het kindcentrum te bewegen en deel te nemen aan de activiteiten die worden aangeboden in de verschillende themaruimtes. Dit zijn ruimtes voor creatieve activiteiten, rollenspel, bouwen, meten/wegen/sorteren, lezen, boeken en taal. Deze ruimtes kunnen ook functioneren als stamgroepsruimtes en zijn gelegen rond een centrale ruimte waar kinderen kunnen eten en drinken. Voor 5- en 6-jarigen zijn aparte werkruimtes in verband met de eisen die de leerplicht stelt.

Een variant op dit concept is een kindcentrum met een unit voor kinderen van 0 tot 3 jaar en een van 3 tot 6 jaar. De unit voor de jongste kinderen bestaat uit een groep van 0 tot 1,5 jaar en een groep van 1,5 tot 3 jaar. De ruimtes voor de oudere kinderen zijn vergelijkbaar met wat hierboven staat beschreven voor de kinderen van 1,5 tot 6 jaar. Het grote voordeel van deze variant is dat de kinderen tot 3 jaar een overzichtelijke omgeving hebben. Hij is ook beter toepasbaar bij scholen met meer dan 2 onderbouwgroepen omdat in die situatie de unit te groot wordt. Het is dan mogelijk om 2 units van 3-6 jaar te realiseren.

Domicilies 4/8-jarigen

Een 'domicilie' is een buitenschoolse opvang voor de jongste kinderen in het gebouw van het

integraal kindcentrum of de brede school. Het concept van het domicilie is gebaseerd op een vergaande samenwerking tussen een buitenschoolse opvang en een school die in hetzelfde gebouw zijn gehuisvest. Voor kinderen vanaf 8 jaar is er een buitenschoolse opvang in een andere locatie, speciaal ingericht en met activiteiten voor deze leeftijd.

De beide partners – onderwijs en kinderopvang – beschouwen de tijd na schooltijd voor de 4- tot 8-jarige kinderen als 'spelen&leren'. Idealiter richt hun samenwerking zich op de overdracht van de kinderen en op inhoudelijk overleg over de samenhang tussen thema's en activiteiten. In elk geval is er overleg over praktische zaken als het gebruik van ruimtes en materialen.

Integrale samenwerking – In deze meest vergaande variant van samenwerking worden alle ruimtes door het onderwijs én de buitenschoolse opvang gebruikt. Dit kan alleen werken als alle ruimtes ingericht worden als gezamenlijke ruimtes en niet als die van ons en die van jullie. Deze integrale samenwerking vraagt van alle medewerkers, van de school en de buitenschoolse opvang, dat zij als één geïntegreerd team werken. Omdat de 'klaslokalen' ook door de buitenschoolse opvang gebruikt worden, moet er na schooltijd andere werkruimte voor de leerkrachten beschikbaar zijn.

Voor de bso-ruimtes in het gebouw geldt:

- dat de ruimtes die door de bso gebruikt worden, gesitueerd zijn op de begane grond. Deze

situering heeft voordelen voor het toezicht en voor de exploitatie en het beheer. Na schooltijd en in vakanties hoeft er immers maar een beperkt deel van het gebouw verwarmd en beheerd te worden;

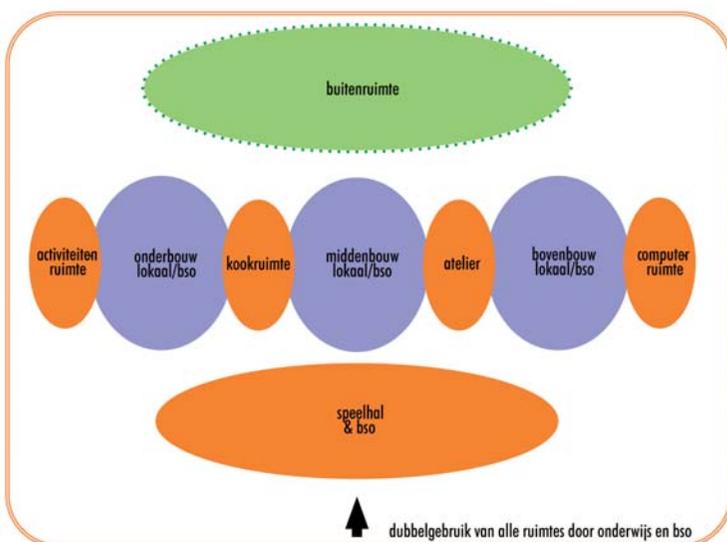
- dat de ruimtes voor de buitenschoolse opvang grenzen aan de buitenruimte opdat de drempel voor de kinderen om buiten te spelen zo laag mogelijk is. Medewerkers kunnen vanuit de groepsruimtes makkelijk toezicht houden op de buitenruimtes;
- dat de extra ruimtes tussen de klaslokalen in gesitueerd zijn, zoals bijvoorbeeld het speellokaal, de keuken, de hal/aula, de bibliotheek, de leerpleinen en de handvaardigheidruimte.

Andere gezamenlijk te gebruiken ruimtes zijn: de buitenruimte, de teamkamer, de keuken, de spreekkamer(s), het kantoor van de leidinggevende, de was/droogruimte.

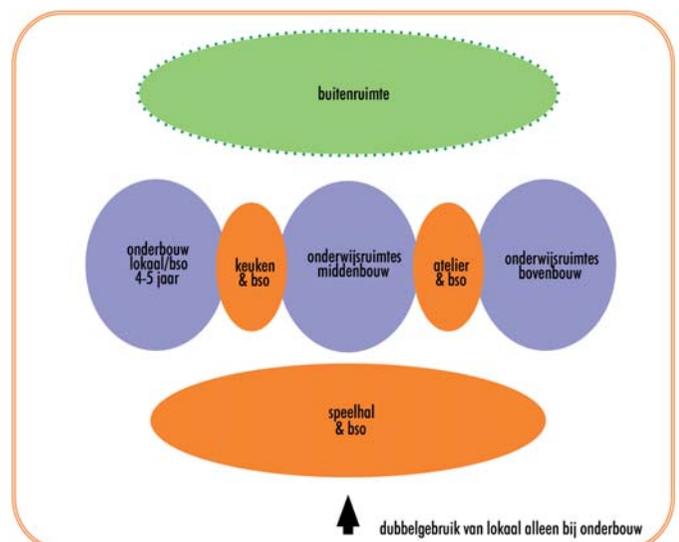
Het grote voordeel van dit concept is dat er meer ruimte beschikbaar is dan gebruikelijk voor zowel onderwijs als de buitenschoolse opvang. Er kan ook eenvoudig ingespeeld worden op groei en krimp van de buitenschoolse opvang. En er is sprake van een optimale exploitatie- en beheersituatie.

Doordat alle medewerkers als één team met elkaar samenwerken en elkaar in het gebouw vaak ontmoeten is uitwisseling van informatie over leerlingen, de ouders, de ontwikkeling van kinderen, invulling van de zorgstructuur en thema's eenvoudig en realistisch. Na schooltijd ontstaat er meer samenwerking tussen de leerkrachten onderling omdat ze 'uit' hun lokaal

Vlekkenplan 4-8 jaar - efficiënte variant: optimale samenwerking

Vlekkenplan 4-8 jaar - tussenvariant: gebruiksafspraken

zijn en gezamenlijk in een werkruimte verder werken.

Deze integrale samenwerking heeft geen organisatorische aanpassingen nodig. Onderwijs en kinderopvang blijven aparte organisaties. Een in overleg goed geregelde gezagssituatie 'wie is de baas' is wel goed geregeld. De ervaring leert dat voor het overleg tussen onderwijs en buitenschoolse opvang structureel meer overleg-tijd nodig is.

8 jaar en ouder

Kenmerkend voor kinderen vanaf 8 jaar is dat ze meer vrijheid wensen en een activiteiten aanbod dat aansluit bij hun wensen. Kinderen worden ook kritischer in het kiezen van vriendjes/vriendinnetjes. Er moeten voldoende kinderen aanwezig zijn om uit te kunnen kiezen. We hebben de volgende twee varianten bedacht:

Maximale integratie binnen IKC – Binnen het integrale kindcentrum vormen de medewerkers van het onderwijs en de bso één team met een gedeelde onderwijskundige en pedagogische visie. Kinderen zijn in dit centrum om te leren, te spelen, zich te ontwikkelen, voor de opvang en voor de ontmoeting. Het centrum biedt naar onderwijs en opvang ook naschoolse activiteiten aan voor kinderen van school en de buurt.

Er zijn geen gescheiden ruimtes voor onderwijs en bso. Per leeftijdsgroep is een groot domein dat uit meerdere ruimtes, zones of plekken bestaat met diverse functies zoals instructie, creati-

viteit, verwerking, onderzoek en ontspanning. Dit is alleen mogelijk door de beschikbare oppervlaktes voor onderwijs en buitenschoolse opvang samen te voegen. Daarnaast moeten de bso-kinderen ook kunnen beschikken over ruimte voor sport en spel, muziek.

De grote voordelen van dit concept zijn dat zowel het onderwijs als de bso kunnen beschikken over meer en interessantere ruimtes. Voor elk schoolgaand kind is er in principe plaats op de bso beschikbaar. De bso loopt niet snel tegen fysieke grenzen aan.

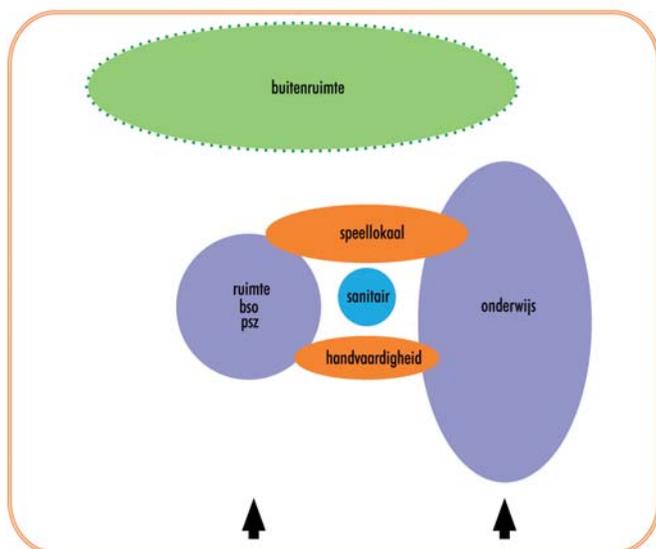
Het vrijetijdscentrum – De bso bedient meerdere scholen om een gewenste capaciteit van 60 en minimaal 40 kinderen te realiseren. Met een dergelijke omvang is het mogelijk om een interessant en gevarieerd activiteitenprogramma aan te bieden. Dit is noodzakelijk om te voorkomen dat kinderen op hun negende of tiende jaar afhaken. Vrijheid, aansluiten op de wensen van kinderen en de aanwezigheid van voldoende leeftijdsgenoten zijn de sleutelbegrippen van dit concept. De samenwerking met de scholen is minimaal. In de praktijk zijn er verschillende verschijningsvormen zoals thema-bso's die gekoppeld zijn aan een sport- of scouting-accommodatie. Sommige bso's zijn gehuisvest in een buurthuis en andere hebben zelfstandige huisvesting of zijn aan een school gekoppeld. Kenmerkend voor de huisvesting zijn de aanwezigheid van een gemeenschappelijke ontvangstruimte of kantine, dat het hart vormt van het centrum. Daarnaast zijn er verschillende ac-

tiviteitsruimtes zoals muziekkamer, een atelier, een ruimte voor tafeltennis en tafelvotbal, een chillruimte voor lezen, hangen, luisteren, een ruimte voor computergames. Het aantal verschillende ruimtes hangt samen met de capaciteit van het centrum: hoe meer kinderen des te meer ruimtes. Het zelfstandig of onder begeleiding naar de bso lopen of fietsen en het eventueel ophalen door ouders op deze locatie kunnen problemen opleveren.

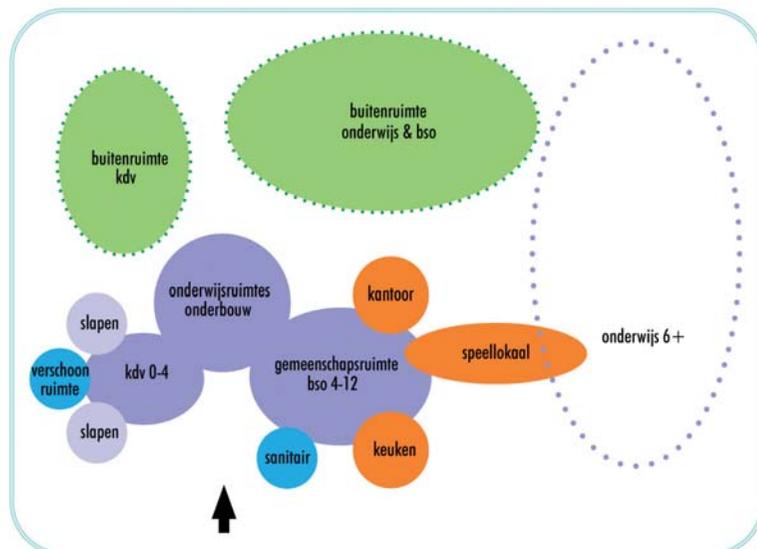
Kleinschalig

Bij een geringe vraag naar opvang in een buurt of kern is het mogelijk kinderopvang te organiseren die bestaat uit één groep van maximaal 22 kinderen van 0 tot 12 jaar. Deze variant kan georganiseerd worden in één ruimte van het schoolgebouw maar bij voorkeur zijn er twee ruimtes beschikbaar waarin én hele dagopvang én peuterspeelzaal én buitenschoolse opvang plaatsvindt. De ruimte heeft hoeken voor specifieke activiteiten met kleine groepjes kinderen van verschillende leeftijden. Aangrenzend zijn twee kleine slaapkamertjes gerealiseerd. Centraal in deze ruimte is een 'functie-eiland' geplaatst met verschoonruimte, peutertoiletje en pantry. Bij voorkeur zijn er nog andere activiteitenruimtes beschikbaar zoals een computer-ruimte en/of handarbeidruimte. Kinderdagverblijf, peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang maken ook gebruik van het speellokaal van de school. De overblijft vindt plaats in de gemeenschapsruimte/aula van de school. >

Vlekkenplan 4-8 jaar - minimale variant: inwoning

Vlekkenplan 0-12 jaar - kleinschalig kdv + school + bso

> Als de vraag naar buitenschoolse opvang toeneemt, kan de bso eventueel ook activiteiten aanbieden in de klaslokalen. In de 'eigen' ruimte is daarvoor te weinig oppervlakte beschikbaar.

Dit concept vraagt veel aanpassingsvermogen van de pedagogisch medewerkers. En er moet een oplossing gezocht worden voor de mogelijke onrust in de groep door de verschillende starttijden van dagopvang, peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang.

De schooldirecteur en de medewerkers kinder-

opvang zijn de stabiele factor in de kindvoorziening. Onderwijs en kinderopvang blijven aparte organisaties, de peuterspeelzaal is onderdeel van de kinderopvangorganisatie, de kinderopvang regelt de tussenschoolse opvang. Deze opzet maakt het mogelijk een opvangvoorziening te exploiteren in een omgeving waar weinig behoefte is aan kinderopvang.

In de brochure *Kiezen en delen. Huisvestingsconcepten voor kinderopvang en onderwijs* van Yvette Vervoort en Ed Hoekstra, uitgegeven

door Bouwstenen voor Sociaal zijn meer door-dachte varianten beschreven.

Ed Hoekstra is adviseur en trainer, verbonden aan Bureau AKTA. Yvette Vervoort is adviseur, verbonden aan Buro 8020

De brochure is te vinden via W: bbmp.nl/service. Uw wachtwoord is 20bbmp14.

Kiezen voor de meerwaarde voor het kind

Door: Wilma Schepers

Yvette Vervoort maakt als Projectcoördinator Experimenten dagarrangementen van het Landelijk Steunpunt Bredescholen kennis met veel verschillende initiatieven en experimenten in de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs. Bijzonder enthousiast was ze over de projecten van de schoolvereniging Mantum waarvan *Matthijs Weerheim* directeur is.

Mantum heeft vier onderwijslocaties in 's-Gravenzande, Benthuisen, Den Haag en Vlaardingen. Het bijzondere aan Mantum is dat het een vereniging is voor bijzonder onderwijs van de 'zware variant' (reformatorisch, School met de Bijbel) die met overtuiging werkt aan de samenwerking met 'openbare' kinderopvang en andere gezindten. Het leidende principe daarbij is: het zoeken van samenwerking om meerwaarde voor de kinderen te bewerkstelligen.

Identiteit en samenwerking

'De aanleiding om de samenwerking te zoeken was ooit, tien jaar geleden, de groeiende leegstand. Daar is een fusie uit voortgekomen met naburige scholen. Daarnaast hebben we – inmiddels ook alweer zeven jaar geleden – het besluit genomen om leegstaande lokalen beschikbaar te stellen voor activiteiten die ondersteunend zijn aan het on-

derwijs', vertelt Matthijs Weerheim. 'Ik raakte toen in gesprek met de algemeen directeur van de stichting Okidoki/Paraplu (kinderopvang in 's-Gravenzande) over het starten van een peuterspeelzaal in een van onze klaslokalen. Deze openbare stichting heeft, net als onze vereniging, een eigen identiteit met principiële uitgangspunten. Het idee om in een van onze lokalen een peuterspeelzaal te starten, is uitgebreid besproken in onze eigen achterban en de achterban van Okidoki/Paraplu. Een eventuele samenwerking lag heel gevoelig. Vanuit een reformatorische levensovertuiging is kinderopvang of een peuterspeelzaal bijna tegennatuurlijk. Je kinderen opvoeden doe je zelf, dat is onderdeel van onze gelofte. Aan de andere kant zijn er ook in onze kringen steeds meer werkende moeders. Zij zoeken de oplossing voor kinderopvang in de familiesfeer, bij oma en opa. Maar opa en oma blijken steeds vaker zelf te werken. De overtuiging dat een peuterspeelzaal – of kinderopvang – pedagogische meerwaarde heeft voor de kinderen als het binnen het totaalconcept van het onderwijs wordt aangeboden, heeft het uiteindelijk gewonnen. Als schoolbestuur willen wij onze kinderen deze meerwaarde meegeven en we hebben de verwachting dat er in de toekomst ook in christelijke kringen steeds meer gebruikgemaakt zal worden van deze voorzieningen.

Evenzo leefden er twijfels binnen Okidoki/Paraplu over het meewerken aan een peuterspeelzaal met een reformatorische signatuur. We hebben de tegenstellingen kunnen overbruggen vanuit onze focus op de meerwaarde voor kinderen.'

Het kind centraal

Ook in Benthuisen, Den Haag en Vlaardingen zocht Mantum naar samenwerking met kinderopvang en schuwde daar het gesprek met 'andersdenkenden' niet. Matthijs Weerheim: 'Wij streven vanuit Mantum naar een samenhangend pedagogisch concept voor onderwijs en kinderopvang. Je kunt daarbij heel goed samenwerken met andere partijen als je maar – en dat blijkt telkens weer – het kind centraal stelt. Als je samen een antwoord zoekt op de vraag: hoe scheppen we voor onze kinderen de best denkbare omgeving om op te groeien en te leren?, en je respecteert daarbij elkaars identiteit, dan groeit het vertrouwen. Al samenwerkend zoeken we naar wat we kunnen toevoegen aan de zone van naaste ontwikkeling van onze kinderen en groeit het pedagogisch concept. Bijna als vanzelf komen we uit bij een integrale benadering waarin de ouders en de buurt een belangrijke en vanzelfsprekende plaats innemen en werken we toe naar een brede school of een inte-

graal kindcentrum. Dit vraagt natuurlijk wel het een en ander van de betrokkenen, dit bereik je niet op een enkele woensdagmiddag. Het is een intensief groei-proces en dat vraagt tijd.

Ruimtes delen

In Benthuisen hebben we de gemeente benaderd met een voorstel voor het ontwikkelen van een totaalconcept waarin ook openbare voorzieningen zoals een gymzaal en sporthal een plek krijgen. Omdat we samenwerken, kunnen we de integratie van voorzieningen op een hoger niveau brengen. Dat vraagt om keuzes te maken. Bijvoorbeeld: gaan we voor het personeel twee personeelsruimtes maken of een gezamenlijke personeelskamer? Gaat de bso gebruikmaken van de klaslokalen, plannen we aparte keukenvoorzieningen of willen we een grote centrale keuken? Het zijn heel wezenlijke vragen en als je het samen aandurft om dit soort keuzes te maken, kun je veel meer doen met hetzelfde budget. Voor de uitvoering werken we met een Design&Construct-aanbesteding. Daarin daag je opdrachtnemers uit om binnen een vastgesteld budget een zo hoog mogelijk ambitieniveau aan te bieden. We kiezen uit overtuiging niet voor het goedkoopste maar voor het beste ontwerp.'